

כיבוש הארץ (א)

פתיחה

לאחר שעסקנו בשיעורים האחרונים בתולדות השראת השכינה מראשית הבריאה, דרך האבות, בני ישראל במדבר, הקמת המשכן והתחלת נדודיהם לכיוון ארץ ישראל, בכוונתנו בשיעור זה ואילך, לעסוק בתולדות השראת השכינה מכניסת בני ישראל לארץ. בשיעורים אלו נעסוק בתקופת הכיבוש וההתנחלות, דרך תקופת השופטים ועד הקמת בית המקדש בימי דוד ושלמה.

נסה להבין את המשמעות הרעיונית של הכניסה לארץ בהשוואה לנדודים במדבר (תוך בחינת היבטים שונים של העניין, כגון מיקום הארון ותפקידו), מהן תחנות המשכן מן הכניסה לארץ ועד בנין בית ה' והאם ישנה משמעות מיוחדת למקומות בהם נמצא המשכן. לאחר מכן נתייחס למאורעות מיוחדים כהקרבת קרבן הפסח בגלגל עם הכניסה לארץ, מעמד הברית בהר גריזים ובהר עיבל, מעמדם של הגבעונים, מהות הכינוס הגדול בשכם בסוף ימי יהושע וכו'.

בשיעור זה, נבחן כמה סוגיות הקשורות בכניסת בני ישראל לארץ.

הכניסה לארץ

עם הכניסה לארץ ישנם כמה שינויים משמעותיים ביותר בהשוואה לזמן שהות בני ישראל במדבר.

1. הנהגת יהושע

ראשית, אחת הנקודות המאפיינות ביותר את ההבדל שבין שתי התקופות הינה החלפת הנהגה. החלפת הנהגה כוללת הן את יהושע המחליף את משה (במדבר כ"ד, כב-כג ודברים ל"א, יד ואילך), והן את החלפת אהרן הכהן באלעזר בנו שנעשתה בזמן מוקדם יותר (במדבר כ').

2. המעבר מנס לטבע

נקדה נוספת המאפיינת את התקפה החדשה הינה המעבר מחיים תחת צילו של הקב"ה, לתקופה של הנהגה טבעית. במסגרת זו, הענן שליווה את בני ישראל בכל שהותם במדבר נפסק, כך גם הבאר וכך גם המן. הגמרא במסכת תענית אומרת כך:

"ר' יוסי דר' יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן.

באר - בזכות מרים, עמוד ענן - בזכות אהרן, מן - בזכות משה.

מתה מרים - נסתלק הבאר... וחזרה בזכות שניהם.

מת אהרן - נסתלקו ענני כבוד... דהא חזרו שניהם בזכות משה.

מת משה - נסתלקו כולם... נתבטלו ג' מתנות טובות שנתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד" (תענית ט.).

ההנהגה הניסית שאפיינה יותר מכל את תקופת המדבר, נגמרה, ומתבצע מעבר להנהגה אנושית. הגמרא לעיל מציינת שלושה ניסים שנפסקו עם הכניסה לארץ, ואכן אחד הביטויים לשינוי הגדול הבולט בפסוקים, הינו המעבר מאכילת המן לאכילה מתבואת הארץ.

כבר התורה ציינה:

"ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען" (שמות ט"ז, לה).

וביצוע הדבר מתואר בספר יהושע:

"ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה. וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא" (יהושע ה', יא).

3. היתר בשר תאוה

שינוי נוסף המבדיל בין התקופות הינו היתר אכילת בשר תאוה. לפי ההבנה הפשוטה בויקרא י"ז, בכל זמן שהותם במדבר אכלו בני ישראל בשר רק כקרבן שלמים (כך גם דעת רבי ישמעאל בגמרא בחולין טז:). עם כניסתם לארץ, הותר בשר תאוה כמפורש בספר דברים (פרק י"ב):

"כי ירחק ממך המקום אשר יבחר א-להיך לשום שמו שם וזבחת מבקר ומצאנן אשר נתן ה' לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אוות נפשך... רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה'. ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' א-להיך ודם זבחיך יישפך על מזבח ה' א-להיך והבשר תאכל" (כ"ב - כז).

שינוי זה גורר הפרדה ברורה בין הקרבנות שיובאו כולם אל המקום אשר יבחר ה', לבין בשר חולין הנקרא בלשון התורה בשר תאוה שיישחט ויאכל בכל מקום - בלשון התורה "ואכלת בשעריך בכל אוות נפשך".

המשמעות הרוחנית של קביעה הינה משמעותית ביותר. הקביעה כי אין צורך להגיע למקדש לפני כל אכילת בשר, גוררת באופן הדרגתי, כי בני ישראל כבר אינם מרוכזים סביב המשכן ואוכלים משולחן גבוה.

בני ישראל, עוסקים בהתחלה בכיבוש הארץ, ולאחר מכן עוסקים בישובה - כל אחד בכיבוש נחלתו. במצב כזה, ברור כי זיקתם למשכן מתמעטת. למעט תקופת המלחמות בה המחנה שהה בגלגל יחד עם המשכן, כל שבט עסוק בשלו והמשכן נשכח..

4. תפקיד הארון בכיבוש הארץ

כפי שראינו באחד השיעורים הקודמים¹, במהלך נדודי בני ישראל במדבר, הארון נסע לפני בני ישראל שלושה ימים לתור להם מנוחה (במדבר י', לג), ולהפיץ את אויביהם. צורת מסע זו נעשתה החל מנסיעתם ממרגלות הר סיני, דרך כל הליכתם במדבר, עד בואם לערבות מואב על ירדן יריחו לפני חצייתם את הירדן. אולם בפסוקים לא מפורש כיצד נסע הארון לאחר חציית הירדן.²

שינוי ראשון הוא כי הארון נמצא עכשיו בטווח ראייה של בני ישראל. והוא משמש כסימן לנסיעת בני ישראל ממקומם וכמורה דרך בפועל.

תיאור מפורט של המסע עם הארון, מובא בתחילת ספר יהושע. בגלל חשיבות הדברים, נביא כאן את רוב התיאור:

"ויהי מקצה שלשת ימים ויעברו השוטרים בקרב המחנה. ויצו את העם לאמר כראתכם את ארון ברית ה' א-להיכם והכהנים הלויים נשאים אתו ואתם תסעו ממקומכם והלכתם אחריו. אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפיים אמה במדה אל תקרבו אליו למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה כי לא עברתם בדרך מתמול שלשום...

ויאמר יהושע אל הכהנים לאמר שאו את ארון הברית ועברו לפני העם וישאו את ארון הברית וילכו לפני העם...

ואתה תצוה את הכהנים נשאי ארון הברית לאמר כבאכם עד קצה מי הירדן בירדן תעמדו...

ויאמר יהושע בזאת תדעו כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפריזי ואת הגרגשי והאמרי והיבוסים. הנה ארון הברית אדון כל הארץ עבר לפניכם בירדן...

והיה כנח כפות רגלי הכהנים נשאי ארון ה' אדון כל הארץ במי הירדן מי הירדן יכרתון הירדים מלמעלה ויעמדו נד אחד...

ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את הירדן והכהנים נשאי הארון הברית לפני העם. וכבוא נשאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו בקצה המים והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר. ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד אחד הרחק מאד מאדם העיר אשר מצד צרתן והירדים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד יריחו. ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן...

ויקרא יהושע אל שנים העשר איש אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט. ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון ה' א-להיכם אל תוך הירדן והרימו לכם

איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל. למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם. ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה' בעברו בירדן נכרתו מי הירדן והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד עולם. ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע וישאו שתי עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר דבר ה' אל יהושע למספר שבטי בני ישראל ויעברום עמם אל המלון וינחום שם. ושתיים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון הברית והיו שם עד היום הזה. והכהנים נשאי הארון עמדים בתוך הירדן עד תם כל הדבר אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם ככל אשר צוה משה את יהושע וימהרו העם ויעברו. והי כי כאשר תם כל העם לעבר ויעברו ארון ה' והכהנים לפני העם" (פרק ג).

מניתוח פשוט של הפסוקים לגבי מיקומו של הארון ותפקידו, עולות כמה נקודות:

א. שם הארון ומשמעותו

הארון המוזכר בפרשה זאת שש עשרה פעמים, נקרא בשמות שונים המבטאים את מהותו:

- ארון ברית ה' א-להיכם (יהושע ג, א).
- ארון הברית (שם, ו, ח, יד; ד, ט).
- ארון הברית אדון כל הארץ (שם, יא).
- ארון ה' אדון כל הארץ (שם, ג).
- ארון ברית ה' (שם ז, ד; ז).
- ארון ה' א-להיכם (ד, ה).
- ארון העדות (ד, טז).

שני תיאורים מרכזיים נוספים לארון: מחד מוזכר הארון כ'ארון הברית' המזכיר את הברית היסודית בין ה' ובין ישראל ומלווה אותם עתה בכניסתם לארץ, ובנוסף, מוזכר הארון כ'ארון העדות'. נראה כי משמעות הביטוי 'ארון העדות' בהקשר זה הינה ללוחות הנמצאות בתוכו, והפסוק בא להדגיש את הקשר החזק בין העדות ליהושע. כמפורש ביהושע א', ז "רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל ככל אשר תלך". הלוחות מעידים לא רק על הברית עם הקב"ה אלא גם על תוכנה, על הציוויים היסודיים שנכתבו על הלוחות.

אפשרות אחרת היא להסביר כי הכינוי ארון העדות פירושו עדות על הברית שנכרתה בין ה' לבין ישראל, ולא דווקא על הלוחות שהושמו בארון.

בהקשר זה, מעניין להוכיח כי הכינוי 'ארון הברית' איננו מופיע בכל ספר שמות. בספר זה מוזכר הארון כ'ארון' סתם, או ארון העדות, ולא נקרא ארון הברית. רק מספר במדבר ואילך, מתחילת נדודי הארון, נקרא הארון ארון הברית (במדבר י', לג: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נסע לפניו" דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה").

1 תולדות השראת שכינה (ט) המשכן בחנייה ובמסע (חלק ג) - כלי המשכן במסע.

2 אמנם רש"י ביהושע ג, ג מבין כי בזמן הליכתם במדבר, נסע הארון בלב המחנה אחרי שני דגלים. נתייחס לכך בהמשך השיעור.

- על פי דרכנו, נראה לומר כי הסיבה בגללה הארון הולך לפני המחנה נובעת מן המעבר ההדרגתי מן ההנהגה הניסית המובהקת, להנהגה ארצית. מטרת שינוי זה הינה להבהיר כי כיבוש הארץ יבוא אך ורק מכוחו של הקב"ה. ללכת אחרי הארון פירושו כביכול ללכת אחרי השכינה, ומכוחו נכבשת הארץ. במציאות בה אין יותר ענו, הארון הוא המוביל את מחנה ישראל בכניסתם לארץ, והוא מסמל בפועל כי אל חי בקרבכם וכי הארץ נכבשת על ידי אדון כל הארץ.
- פירוש אחר לצורת הליכה זו מביא האברבנאל בפירושו לדברים:

"אמנם במסע הראשון שנסעו מהר סיני יצא הארון, והיה זה לפי שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שארון בריתו יוצא לפניו באותו מסע ראשון בעבור שנסע מהר ה' כאילו יצא מלכם לפניו וה' בראשם. וכן עשה להם במסע האחרון בהיכנסם לארץ שבעוברים את הירדן ציווה שילך הארון האלהי לפניו כדאם המלווה את חברו בצאתו מן העיר ובבואו אליה כדי לכבדו" (אברבנאל פרק י).

האברבנאל קושר בין המסע הראשון ממרגלות הר סיני למסע הראשון בכניסה לארץ, ומציין כי בשניהם הארון הלך לפני בני ישראל. מעניין הטעם השונה שנותן האברבנאל לשתיהם ההליכות: ביציאה מהר סיני הלך הארון לפני בני ישראל כמלך שיוצא לפני עמו לאחר הכרתו, ואילו במסע האחרון הארון הולך לפניו כדאם המלווה את חברו בצאתו מן העיר ובבואו אליה כדי לכבדו.

אמנם, מסברא ניתן להציע כי גם במסע השני, בכניסה לארץ, ניתן לראות את ההליכה המוקדמת של הארון כמלך שיוצא לפני עמו לקראת כיבוש הארץ. במסע השני, כביכול ה' מלווה את ישראל בצאתם מן המדבר ובכניסתם לארץ וזהו בעצם טעם אחר למיקום הארון.⁶

נקודה נוספת המאפיינת את הליכתם של בני ישראל בכניסה לארץ הינה המרחק בין הארון לבני ישראל. בפסוקים נאמר כי יש צורך במרחק של 2000 אמה בין בני ישראל ובין הארון. בשונה מהובלת הארון ביציאתם מהר סיני, בו הארון הלך לפניו שלוש ימים ולא נראה על ידם, כאן מדובר במרחק בו הארון נראה על ידי בני ישראל ומוביל אותם.

מעבר לנימוק זה אין על דרך הפשט הסבר למרחק זה, אולם חז"ל במדרש תנחומא מסבירים את נקודה זו בדרך אחרת:

ייתכן כי הפירוש לעובדה זו נעוץ בתפקידו העיקרי של הארון בכל תקופה. בתחילת שימת הארון במשכן לאחר מתן תורה, עניין העדות שניתנה בסיני היה יותר משמעותי, ואילו במהלך ההליכה בדרך, הדגש הינו על שמירת הברית. על פי פירוש זה, ניתן לפרש כי משמעותה של ברית שה' כורת עם האנושות הינה 'קשר של חיים'. כך הברית בימי נח (בראשית ט', יג), הברית עם אבות האומה (בראשית ט"ו, יח ו- י"ז, כא) והברית עם ישראל אחרי חטא העגל (שמות ל"ד, י), משמעותן קשר המלווה את עם ישראל לא בהיותו למרגלות הר סיני בלבד, אלא בדרך, בקשיים של החיים כשישנו צורך לחבר את המציאות הרוחנית והגשמית יחדיו.³ מכח הברית שה' כרת עמנו ועם אבותינו, נוכל לעמוד מול המציאות, והארון מייצג ומסמל ברית זו.

ב. מיקומו של הארון במסעות

בפסוקים מספר יהושע שהובאו לעיל נאמר כי הארון הלך לפני מחנה בני ישראל. רש"י על אתר מסביר:

"נשתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשו קיים היה עמוד הענן נוסע תחילה ומראה להם הדרך והארון נוסע אחר שני דגלים. עכשיו הארון נוסע תחילה"⁴ (יהושע ג', יג ד"ה והלכתם אחריו).

ומסביר הרלב"ג:

"הנה צו השוטרים את העם במצות יהושע, שילכו אחרי ארון ברית ה' שישאוהו הכהנים הלוויים והנה הוצרכו לזאת הצוואה, כי בימי משה היה חנותם ונסעם על פי ה' מצד תנועת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך, ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן, אבל יהיו המנהיגים אותם הכהנים הלוויים נושאי ארון ברית ה' על פי הנביא; וכדי שיראוהו כולם, היה ראוי שירחקו ממנו, ולזה צו אותם שירחקו ממנו אלפיים באמה"⁵ (יהושע ג', יג-ד).

כלומר, לאחר הכניסה לארץ, השתנתה צורת הנסיעה וכעת מיקומו של הארון הינו לפני המחנה. מהי המשמעות למיקומו של הארון במקום זה?

- רש"י (שם, ד"ה רחוק יהיה) מסביר כי "כבודו של מקום הוא". כלומר סיבת המרחק לדעת רש"י הינה כבודו של הארון.⁶
- אפשרות אחרת היא לבאר כי המרחק מהארון נובע מקדושתו, ומן הסכנה הכרוכה בקרבה יתרה אליו.

3 הרב אברהם רמר עמד על משמעויות הברית גם בהיבטים ההגותיים שלה בספרו מעבר הארץ, ספר יהושע, ירושלים טבת תשנ"ה 34-36 והגדרת הברית כ"קשר של חיים" הינה הגדרתו.

4 לדעת רש"י, רק במסע הראשון במדבר ממרגלות הר סיני נסע הארון שלשה ימים לפני בני ישראל, ואילו בהמשך, הארון חוזר ללב המחנה והוא נוסע אחרי שני דגלים ואכמ"ל.

5 צ"ע מדוע כשבני ישראל הלכו במדבר והארון בלבו של המחנה אין צורך בהרחקה ואילו בזמן מסעם בארץ ישראל יש להרחיק את העם מפני כבודו. ייתכן כי במדבר כל ההנהגה ניסית ולכן אין צורך להתרחק, ואילו עם הכניסה לארץ, ההנהגה היא ארצית ועל כן יש להתרחק מן הארון 'מפני כבודו'.

6 הסבר נוסף למיקומו של הארון במסע זה, מופיע בדברי המהרש"א: "כל יום ארון נוסע אחר שני דגלים, והיום נסע תחילה – כל זמן שהיו ישראל בחו"ל שהיא ארץ טמאה, לא היתה שכינה אלא בתוך בני ישראל, באמצע הדגלים כמפורש במסעות. אבל משבאו לארץ הקדושה, נסעה השכינה תחילה כאלפיים אמה לפניו, שמורה שהוא א-להי אותה הארץ..." (מהרש"א סוטה לג:). יש לציין כי המהרש"א בדבריו אינו מתייחס לסתירה המופיעה בפסוקי התורה אודות מיקומו של הארון. בשיעור שהוזכר בהערה 1, התייחסו לסתירה הנ"ל, והבאנו כמה פירושים בראשונים להסברה.

הכהנים והלויים... ויבאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו, אל דביר הבית, אל קדש הקדשים, אל תחת כנפי הכרוכים" (מלכים א, ח, ג-ו).

- ואילו בתיאור המקביל בספר דברי הימים נאמר:

"וישאו הלויים את הארון. ויעלו את הארון ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל העלו אותם הכהנים והלויים... ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו, אל דביר הבית, אל קדש הקדשים, אל תחת כנפי הכרוכים" (דברי הימים ב, ה, ד-ז).

- בהעלאת הארון על ידי דוד מבית עובד אדום הגתי לעיר דוד נושאים הלויים את הארון:

"אז אמר דוד לא לשאת את ארון האלהים כי אם הלויים, כי בם בחר ה' לשאת את ארון ה' ולשרתו עד עולם... ויאסוף דוד את בני אהרן ואת הלויים... ויקרא דוד לצדוק ולאביתר הכהנים וללויים... ויתקדשו הכהנים והלויים להעלות את ארון ה' אלהי ישראל. וישאו בני הלויים את ארון האלקים... ויהי בעזר האלקים את הלויים נשאי ארון ברית ה'... ודוד מכרבל במעיל בוץ וכל הלויים הנשאים את הארון" (דברי הימים א, טו, ב-כז).

- בגניזת הארון בימי יאשיהו, הלויים נושאים את הארון (דברי הימים, ב, לה, ג).

אם כן, מהפסוקים עולה כי באופן בסיסי הלויים נושאים את הארון, ואילו במקרים מסוימים נשאו אותם הכהנים. המקרים שבהם מצוין כי הכהנים נשאו את הארון הינו במעבר הירדן, בהקפת יריחו, במעמד הברכה והקללה בהר עיבל, בהחזרת הארון לירושלים, במרד אבשלום ובהכנסת הארון לקדש הקדשים בימי שלמה.

הגמרא בסוטה (לג:) מביאה את דעת רבי יוסי בתוספתא בסוטה האומר כי:

"בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון: כשעברו את הירדן, וכשהסבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו".⁹

לאיזה אירוע מתכוון רבי יוסי במילים "כשהחזירוהו למקומו"? בשאלה זו נחלקו המפרשים: רש"י פירש כי הכוונה היא להשבת הארון בימי שלמה לבית קדשי הקדשים שהוא ביתו של הארון. הרד"ק לעומתו פירש כי הכוונה היא להחזרתו בימי מרד אבשלום.¹⁰

מדוע נשאו הכהנים את הארון בשלושת המקומות הללו?

מבאר הרד"ק:

"ומנין סמכו חכמים (את ענין 2000 אמה בענין תחום שבת) מדברי תורה שנאמר (במדבר ל"ה) 'ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים אמה וגו' וכן את מוצא ביהושע כשהלך להחריב את יריחו אמר יהושע לישראל עתידין אתם לעמוד שם ולעשות את השבת אם תרחיקו מן הארון לא תרחיקו יותר מאלפים אמה לכל רוח למה שיהיו רשאים לבא להתפלל לפני הארון בשבת וכן הוא אומר (יהושע ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפיים אמה במדה" (מדרש תנחומא במדבר ט').

ג. מי נושא את הארון (כהנים ולויים)⁷

התשובה לשאלה זו אינה חד משמעית, ומצינו כמה מקורות שלכאורה סותרים זה את זה. להלן, נסקור את המקרים השונים:

- בספר במדבר כתוב:

"ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורדו את פרכת המסך וכסו בה את ארן העדות... וכלה אהרן ובניו לכסת את הקדש ואת כל כלי הקדש... ואחרי כן יבואו בני קהת לשאת" (במדבר ד', ה-ט).

אם כן, הכהנים מכסים את הארון ושאר כלי הקודש, אך המצוה לשאת את הארון מוטלת על הלויים בני קהת (כך גם במדבר ג', כט-לא; וכן במדבר ז', ט).

- מאידך גיסא בספר דברים נאמר:

"ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט).

הקושיה מפרק זה אף גדלה מהמשך הפרק בו נאמר:

"ויצו משה את הלויים נשאי ארון ברית ה' לאמר"

(שם כ"ה).

- במסע בני ישראל בכניסה לארץ, הכהנים נושאים את ארון הברית (לאורך פרקים ג-ד; בפרק ו, ו-יב; וב ח, לג). כפי שראינו לעיל, דבר זה נאמר מפורשות גם במעבר הירדן, וכך גם בהקפת יריחו ובמעמד הברכה והקללה בהר עיבל.

- בספר שמואל בעת החזרת הארון ע"י פלשתים נאמר: "והלויים הורידו את ארון ה'", ואילו בדיון על החזרת הארון לעיר דוד במרד אבשלום, מוזכרים צדוק ואביתר הכהנים (שמואל ב, טו, כד-ט).⁸

- כך גם בספר מלכים נאמר:

"וישאו הכהנים את הארון ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל ויעלו אותם

9 הרב שנדורפי מסביר את העובדה כי לפי רבי יוסי לא הוזכרה ברית הברכה והקללה בהר עיבל על פי הגמרא בסוטה לו. ועל פיה אכן הלויים נשאו שם את הארון ואכמ"ל.

10 יש לציין כי בשיטתו של ר' יוסי קיים קושי עם הפסוקים. שהרי הן לרש"י והן לרד"ק ישנם מקומות שלא צוינו בגמרא, וצריך עיון מדוע התייחסות הינה רק למקומות עיקריים.

7 בסוגיה זאת עסקו כמה מאמרים: איתן שנדורפי בספריו הדר העולם, ירושלים תשנ"ח בפרקו "על מי מוטלת המצוה לשאת את ארון הברית", ע' 271-314.

יצחק קשאני במאמרו "כי בם בחר ה' לשאת את ארון ה' (דבה"א ט"ו, ב) במי בחר ה' לשאת את הארון? מים מדליו, יב (תשס"א), 71-87.

8 במלכים א, ב, כו בצוואת שלמה לאביתר נאמר "וביום הזה לא אמיחך כי נשאת את ארון ה' אלקים לפני דוד אבי", כלומר אביתר הכהן נשא את הארון.

המקדש. דוד בחר להעלות את הארון מקרית יערים לעיר, מפני שברצונו להפוך את מלכותו למקום שבבא העת יהיה המקדש. עתה, כשאבשלום בדרכו לירושלים, ונשאלת השאלה מה לעשות עם הארון, דוד מכריע, בניגוד לאינטרס הפרטי שלו כעת, להשאיר את הארון בירושלים ובכך לקבוע כי העיר אינה רק עיר מלכות אלא היא מיועדת להיות מקום המקדש העתידי. מטרה זו מתקשרת ישירות לקדושת ירושלים שתשרה בה שכינה, ועל כן נשיאת הארון כאן הינה על ידי הכהנים¹³.

הברית בה גריזים ובה עיבל - לפי הדעה על פיה הכהנים נשאו את הארון ולא הלויים, מעמד זה הינו מעמד מיוחד הבא להשלים את הברית של ערבות מואב בארץ ישראל והוא דומה במובנים מסוימים לכניסה לארץ. כתיבת התורה על האבנים משמעותה תעודת הזהות של הארץ שהנכנסים מקבלים על עצמם לקיימה לקראת כניסתם, ועל כן ראוי שדווקא כהנים ישאו במעמד זה את הארון.

בנוסף, ניתן להציע (בהמשך להבחנה שלנו בשיעור הקודם - בין כהונה ללויה¹⁴), את דבריו היפים של ישראל אריאל¹⁵, כי דרכם של הכהנים הנושאים את כפיהם להביא שכינה לעם ולהמשיך אור ושפע מן העליונים אל התחתונים, בעוד תפקיד הלויים הנלווים לכהנים למשוך מתוך המציאות כלפי מעלה. הכהנים פניהם כלפי העם, בעוד הלויים פניהם אל המקדש פנימה ומעלה. הכהנים נמצאים במקום רווי שפע ומשפיעים אותו והלויים צמאים ופונים אל אותו מקור בכדי לקבל ממנו. בדרך כלל הלויים נושאים את הארון, כי להם יאות להוביל מסע שחותר ומטפס לקראת יעד "קומה ה' ויפוצו אויבין, קומה ה' למנוחתך". לעומת זה, כאן הכהנים הם הנושאים, מפני שאין הארון משמש רק כסולל דרך, אלא דרכו תבוא הופעת שכינה, על ידי הנס שייעשה על ידו עם הגיעו לירדן, וכן בהקפת יריחו והכנסת הארון למקדש.

הדגש כאן הינו בכך שבמעמדות אלו כהנים הנושאים את הארון מאפשרים את הופעת השכינה ומכחה מתקדשת הארץ (בחציית הירדן והקפת יריחו), ומתקדשת ירושלים (בהשאת הארון בירושלים) ומתקדש בית המקדש (בהעלאת הארון אל המקדש).

13 גם הוצאת הארון מן העיר וגם החזרתו נעשית על ידי הכהנים, מפני שזה הנושא העומד על הפרק. אמנם על פי הבנה זו, יש מקום לשאול מדוע לא נשאו אותו הכהנים גם בהעלאתו הראשונה לירושלים מקרית יערים. התשובה לכך היא שדוד שם חוטא ולכן חרון אף ה' עליו. אף בתיקון החטא, בהעלאת הארון מבית עובד אדום הגתי לירושלים, אין הכהנים נושאים אותו. בשמואל ב', ו', לא כתוב מי מעלה אותו, ואילו בדברי הימים א', טו', כו מודגש כי אלו הלויים ולא הכהנים. במקרה זה, על פי דרכנו, ניתן היה לצפות כי כהנים הם אלו שיתקנו את החטא וישאו אז את הארון וצ"ע.

14 תולדות השראת שכינה (יח) העומדים לפני ה', היחס בין הכהנים ללויים.

http://www.etzion.org.il/vbm/update_views.php?num=4819&file=vbm/archive/13-jeru/09mikdash.rtf

15 ישראל אריאל, פני לבנה, כיוונים בספר יהושע, ירושלים תשס"ג, ע' 23.

"והכהנים הלויים - עד עתה הלויים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהנים להקדישו יותר מפני הנס שנעש' לפניו עתה. ואמרו רז"ל בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנאמר וישב צדוק ואביתר הכהן את ארון אלהים ירושלים וכל זה להגדלת קדושתו" (יהושע ג', ג'¹¹).

הרמב"ם הולך בדרך קצת אחרת:

"והמצוה הל"ד היא שצונו שישאו הכהנים הארון על כתפיהם כשנרצה לשאת אותו ממקום למקום. והוא אמרו יתעלה (נשא ז') כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו'. ואע"פ שזה הצווי בא ללויים בעת ההיא אמנם היה זה למיעוט מספר הכהנים בזמן ההוא כי אהרן הוא הראש, אמנם לדורות חייבין במצוה זו הכהנים והם ישאוהו, כמו שהתבאר בספר יהושע ובספר שמואל... ואמר אחר זה 'אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוהו ה' אלדי ישראל' - בארו החכמים שהוא רומז להיות עבודת הכהנים לשאת את הארון על הכתף וזה הוא כאשר צוהו ה' אלדי ישראל" (ספר המצוות מצות עשה לד'¹²).

למרות דעת הרמב"ם, ממרבית המפרשים נראה כי עבודת הנשיאה מוטלת על הלויים. רוב המפרשים פירשו את המקומות בהם הכהנים נשאו את הארון, כאירועים חריגים, והסבירו מה נתייחד בהם (מצד הגדלת קדושתו, מצד מיעוט הלויים, כשנתחדש בו נס (ספורנו דברים ל"א, ט)).

בנוסף להסברים שניתנו לעיל כדי להסביר מדוע הכהנים נשאו את הארון במקומות אלו, נראה כי ניתן למצוא ייחודיות נוספת המאפיינת את המקומות הללו. נראה כי בכל המקומות הללו, נשיאת הארון כללה פן של קדושה נוספת, ודווקא הכהנים, השבט המקודש מכל השבטים, מתאים שישא את הארון. נבאר את דברינו:

- כריתת הירדן והקפת יריחו – במקרים אלו דוקא הכהנים נשאו את הארון, וזאת על מנת לבטא את קדושת ארץ ישראל בכלל, וקדושת כיבושה של העיר הראשונה שנכבשת בארץ. ואכן עם כיבושה, יריחו הינה חרם המוקדשת כולה לה' (יהושע ו', יז-כה).
- הכנסת הארון לקדש הקדשים עם בניית הבית בימי שלמה - מובן שרק הכהנים יכולים להכניס את הארון לתוך הבית.
- נשיאת הארון במרד אבשלום - החזרת הארון לעיר משמעותה בחירת ירושלים כעיר בה אמור להיבנות

11 נימוק זה קצת קשה. שהרי, אם הדבר נובע מתוך קדושת הארון, מדוע יש לחלק בין כהנים ללויים? לכאורה הקדושה אינה משתנה בעקבות המאורעות השונים והיא נשארת בתוקפה. בהמשך השיעור ננסה להתייחס למאורעות השונים ולשאלה זו.

12 הגרי"ז בחידושו על הרמב"ם במכתב בסוף הספר דף עז. מחלק בין שני דינים בנשיאת הארון, אשר לכל אחד מהם הלכה שונה: מצות נשיאת הארון מדין נשיאת כלי המשכן מוטלת על הלויים; מצות נשיאת הארון כמצוה בפני עצמה מוטלת על הכהנים... ואכמ"ל.

כל זאת מכח קדושת הארון הנשא על ידי הכהנים המאפשרים
השראת שכינה. הבנה זאת תואמת את הבנת המפרשים
שהמקומות בהם נשאו הכהנים את הארון קשורים לקדושתו
ולנסים הקשורים בו.

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ח *
* עורך: אביעד בינשטוק *

* בית המדרש הווירטואלי שליך ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
